

СЕКЦІЯ 4. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЛОДООВОЧІВНИЦТВІ

УДК 658.8:[634+635]

Барсук Ю.В.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
четвертого року вечірньої форми навчання

Аверчев О.В.

д.с.-г.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»
г. Херсон, Україна

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПЛОДІВ І ЯГІД В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Формування системи глобального та національних ринків відбувається протягом останнього тисячоліття. Проте і наразі, в епоху формування постіндустріального суспільства, питання удосконалення ринкової основи цивілізації набуває нової актуальності на тлі достатньо відчутної загрози перманентних криз і дисфункцій. В умовах формування Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з країнами Європейського Союзу (ЄС) актуальним є встановлення ефективності розвитку продовольчого ринку, зокрема, ринку плодів і ягід з огляду на глобальні політико-економічні зміни. Головними є питання українського виробництва, забезпечення потреб населення плодоягідною продукцією та зовнішня торгівля.

Значний внесок у формування і розвиток ринкової теорії, а також безпосередньо методології трансформацій ринку здійснили зарубіжні дослідники: М. Алле, І. Ансофф, Л. Вальрас, Д. Кейнс, Ф. Кене, Л. Мізес, Д. Норт, Д. Рікардо, Д. Робінсон, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, Ф. Хайек, Е. Чемберлін, М. Фрідмен та ін. Особливості сучасного етапу розвитку ринку розкрито в працях П. Дальмонда, Е. Еліота Рота, Ж. Тироля, Б. Хольстрема та інших. На пострадянському просторі питання ринкових механізмів вивчалися Л. Абалкіним, В. Андрійчуком, В. Апоп'єм, В. Базилевичем, І. Баланюком, А. Гальчинським, В. Гейєцем, Ф. Горбоносом, М. Горлачуком, Є. Данкевичем, П. Єщенком, Ю. Зайцевим, П. Леоненком, І. Лукіновим, Ю. Лупенком, М. Маліком, В. Микитюком, А. Павленчиком, Б. Пасхавером, І. Радіоною, П. Саблуком, В. Савчуком, О. Скиданом, А. Чухном, Л. Янковською та іншими. Теоретичні і прикладні аспекти формування та функціонування вітчизняного ринку овочевої

продукції досить ґрунтовно відображено у працях В. Амбросова, О. Вишневської, В. Власова, О. Захарчука, Т. Кучеренко, П. Макаренка, О. Мороза, Н. Павленчик, В. Писаренка, В. Рудь та інших.

Метою досліджень є розкриття особливостей функціонування та розвитку українського ринку плодів і ягід в умовах глобальних політико-економічних змін.

Об'єктом дослідження є процес розвитку ринку овочевої продукції в Україні в умовах ринкових трансформацій.

Предметом дослідження є сукупність інституційних, теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад процесу розвитку ринку овочевої продукції в Україні.

Основою дослідження стали методологія та загальнонаукові принципи проведення комплексних економічних досліджень, фундаментальні положення сучасної економічної теорії, концептуальні засади теорії ринку, у т. ч. в інтерпретації класичної, неокласичної, неоліберальної та інституційної теорій, наукові дослідження, положення і розробки провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців. Крім того, використовувалися загальнонаукові методи емпіричного і теоретичного досліджень на основі діалектичного і системного підходів. Особливістю дослідження є використання плюралістичної дедуктивної моделі пізнання та, відповідно, інтерпретованих і видозмінених супутніх методів дослідження при описі універсальної моделі ринку за гіпотези можливості досягнення його ефективного стану відповідно до загальної теорії постіндустріального суспільства.

Ефективність розвитку будь-якого окремого ринку з структури продовольчого (в т. ч. плодів і ягід) залежить, в першу чергу, від потенційних можливостей забезпечувати населення якісною продукцією за рахунок власного виробництва. Роль різних типів виробників у забезпеченні потреб населення плодами і ягодами суттєво відрізняється. Особливе місце вже впродовж тривалого періоду серед товаровиробників цієї продукції відводиться господарствам населення. Вони виробляли в середньому за 2011-2018 рр. 82 % (1,7 млн. т) плодів і ягід. У сільськогосподарських підприємствах виробництво у 2018 році скоротилося порівняно з 1990 майже у 3,5 раза (до 412 тис. т). Це пояснюється тенденцією перевищення площ вибуття насаджень над закладанням молодих садів, а також наявністю значних площ під старими плодовими насадженнями (близько 25 тис. га).

У 2018 р. усі категорії господарств виробили плодів і ягід більше на 13,5 % в порівнянні з 2011 за рахунок підвищення врожайності в господарствах населення на 10,9 % (до 11,8 т/га) та сільськогосподарських підприємствах в 1,7 рази (до 7,1 т/га). Поряд з тим, площі плодоносних насаджень останніх збільшилися тільки на 2,0 % і становили 74,8 тис. га. Площі ж їх у господарствах населення в середньому за 2011-2018 роки склали 69,2 % (150,0 тис. га). У сільськогосподарських підприємствах урожайність садів коливається від 4 до 5, а в роки більш сприятливі за

погодними умовами, сягає 6-7 т/га. Істотне її зниження відбувається через недотримання агротехніки вирощування, зокрема, при внесенні мінеральних та органічних добрив, захисті рослин від шкідників і хвороб, що пов'язано з інфляційно-дефляційними процесами в країні: ціни на паливо, добрива та отрутохімікати у 2017 р. значно підвищились – у 2,5-3,3 раза порівняно з 2010 (до зміни політико-економічної ситуації в країні). Однак для розширення місткості ринку та повноцінного забезпечення потреб населення високоякісними плодами і ягодами, відповідно до раціональних норм споживання, розширення експортних поставок і переорієнтації статусу країни-постачальника сировини на постачальника готової продукції, особливо важливе значення має розвиток промислового садівництва.

До причин стійкості вирощування плодів і ягід господарствами населення в умовах економічної нестабільності можна віднести [1; 2]:

- нерозвиненість ринкової інфраструктури сільської місцевості, високий рівень безробіття, обмеженість у фінансових ресурсах змушує селян задовольняти, по-можливості, свої харчові потреби за рахунок власного виробництва, використовуючи при цьому примітивні знаряддя праці та, по суті, дешеву робочу силу членів родини. Так, за даними анкетних обстежень І.В. Свиноуса, для 97 % обстежених господарств виробництво продуктів харчування здійснюється для власного забезпечення та продуктової допомоги родичам, що живуть в місті і лише для 3 % – це спосіб отримати додатковий заробіток.

- можливість отримати додатковий дохід продаючи надлишок плодів чи ягід, які на думку вітчизняних споживачів, є більш якісними ніж промислового виробництва, оскільки містять менше залишків шкідливих для людського організму хімічних речовин;

- менша залежність господарств, порівняно із садівницькими підприємствами, від змін у ціновій ситуації на ринку плодів і ягід, цін на засоби захисту рослин та паливо, кредитів, необхідності страхування, державної фінансової підтримки і, врешті решт, від ймовірності втратити урожай через

- несприятливі погодні умови. Останнє пояснюється тим, що плодові сади розташовані, як правило, поблизу житла їх власників, що дає можливість постійно контролювати стан плодоягідних насаджень та доглядати за ними економлячи свій час.

Таким чином, господарства населення працюють, як правило, на принципі самофінансування і без значних капітальних вкладень. Вони менш залежні від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів, бо в них переважає ручна праця, яка не враховується при визначенні доцільності й ефективності їх господарської діяльності. Реалізація плодів і ягід забезпечує населенню певний додатковий дохід, що достатньо важливо при його низькому платоспроможному попиті.

В цілому роль у вирощуванні плодів і ягід господарствами населення, при кризовій ситуації галузі садівництва, надзвичайно важлива. Адже, по суті, вони виконують основну функцію – забезпечують населення продукцією, переважно тією, що традиційно вирощувалась здавна: серед плодів зерняткових культур – це яблука і груші, кісточкових культур – сливи, вишні, черешні, абрикоси, горіхо-плідних – грецькі горіхи і здійснюють це, як правило, без будь-якої державної підтримки. На сьогоднішній день державна підтримка господарств населення, що займаються вирощуванням плодів і ягід як для власного споживання, так і продажу, через нестачу бюджетних фінансових ресурсів і, можливо навіть невизнання стратегічної важливості цієї ланки виробництва, поки що залишається лише на папері.

Плоди і ягоди, вирощені господарствами населення, на ринку вважаються неконкурентоспроможними в рамках угод СОТ та ЄС. У промислових підприємствах можна впровадити належний контроль за якістю на всіх етапах виробництва, переробки та збуту, а в господарствах населення це зробити практично неможливо. Навіть якщо вироблена продукція відповідає вимогам щодо її якісних показників, то відсутній механізм контролю якості, насамперед, ускладнений наявністю великої кількості виробників. Це звичайно негативний чинник, адже може призвести до збільшення негативного сальдо зовнішньоторговельної діяльності та частки імпорتنих поставок плодів і ягід у споживанні населення і, як результат, концентрації основних доходів у іноземних постачальників цієї продукції та посередників. Однак незалежно від цього, господарства населення займають свою нішу на вітчизняному ринку плодів і ягід і суттєво впливають на формування пропозиції, попиту та цінову ситуацію.

В Україні створення обслуговуючих кооперативів у постачальницько-збутовій сфері, з метою ефективною реалізації плодів і ягід селянськими господарствами і зменшення участі посередницьких структур, має особливо важливе значення.

На нашу думку, поєднання маркетингу і кооперування є оптимальним варіантом для ефективного виробництва та збуту плодів і ягід господарствами населення. Адже однією з найважливіших функцій обслуговуючих кооперативів є можливість отримання товаровиробниками прибутку не лише від власної діяльності, а й від інших ланок маркетингового ланцюга – заготівлі, переробки, зберігання, пакування, транспортування та реалізації плодоягідної продукції. Так, на користь кооперативного сегменту продовольчого ринку і, зокрема, ринку плодів і ягід свідчать базові принципи їх діяльності, які створюють переваги для товаровиробників:

Однак в садівництві кооперація не набула широкого розвитку і щороку кількість обслуговуючих кооперативів скорочується. Нинішні лідери кооперативного руху не демонструють чіткого комплексного розуміння

проблем кооперації, бачення перспектив її розвитку. Частина з них є тимчасовими лідерами – відповідно до певної ситуації. Вони не мають необхідних знань, навиків для формування та розвитку кооперації. Він вважає за необхідне для подальшого розвитку кооперації на селі створення національного навчально-координаційного центру сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Вчені переконані, що через особливості функціонування продовольчого ринку, зміни кон'юнктури, значну розосередженість основних виробників сільськогосподарської продукції, зокрема, плодів і ягід – господарств населення, які домінують у формуванні пропозиції, є необхідність у підтримці їх розвитку державою. Наразі відповідні органи державної влади й управління практично самоусунулися від виконання покладених на них функцій щодо управління, консультування та підтримки діяльності господарств населення.

Господарства населення виробляють в Україні більше 50 % сільськогосподарської продукції. Однак вони продовжують залишатися, як і за радянських часів, серед сільськогосподарських виробників «пасинками». Таким підприємствам необхідна державна підтримка, в даному випадку, державного регулювання і, що дуже важливо, пов'язувати успіх підприємств з можливістю передбачення (прогнозу) ринкових процесів та врахування тенденцій ринкової економіки.

Державна підтримка особистих селянських господарств згідно із Законом України «Про особисте селянське господарство» повинна здійснюватися відповідно до розроблених державних і обласних програм їх розвитку за рахунок державного та місцевих бюджетів. Такі програми наразі в Україні відсутні, а відтак, фінансова державна підтримка практично не надається.

Процеси кооперації та агропромислової інтеграції зможуть забезпечити підвищення ефективності виробництва плодОВОЧЕВОЇ продукції в Україні.

Література:

1. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / Могильний О.М. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.

2. Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі / [відп. ред. П.Т. Саблук]. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 730 с.

3. Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК: у 4 ч. / [за ред. П.Т. Саблука та ін.]. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – Ч. 2. – 321 с.

4. Ринкова адаптація продовольчого комплексу України / [Онищенко О.М., Пасхавер Б.Й., Молдаван Л.В. та ін.]. – К.: ІЕ НАН України, 1998. – 264 с.

5. Галушко В.П. Економіка світового сільського господарства / Галушко В.П. – К.: НАУ, 1996. – 514 с.

6. Малік М.Й. Оцінка перспектив розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 3-8.

7. Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи / [відп. ред. чл-кор. УААН Б.Й. Пасхавер]. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 100 с.

УДК 338.439.5:330.131.5:634:635

Боліла С.Ю.

доцент кафедри менеджменту організацій
*ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»
м. Херсон, Україна*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИКІВ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Забезпечення прибуткового виробництва плодоовочевої продукції залежить від кон'юнктури ринку та обґрунтованої стратегії розподілу продукції, виходячи з концепції маркетингу, що орієнтується на смаки і уподобання споживачів. Основні положення щодо збуту і реалізації сільськогосподарської продукції представлені в роботах вітчизняних науковців [1, 2]. Проте аспекти даної проблеми для плодоовочевих підприємств досліджені не в повній мірі. Метою даного дослідження було обґрунтувати основні напрями підвищення ефективності збутової діяльності товаровиробників плодоовочевої продукції на прикладі підприємств Херсонської області. Останнім часом спостерігається деяке пожвавлення в напрямку інвестицій в аграрний сектор економіки області. Так, наприклад, у 2018 році зведено два сучасних фруктосховища (Агрофірма радгосп «Білозерський» та ТОВ «Дніпро» Генічеського району), відкрито цех з виготовлення натурального соку, фермерськими господарствами області збудовано нові та відновлено існуючі зрошувальні системи на суму майже 300 млн. грн. та придбано сільгосптехніки на 100 млн. грн. Але в той же час залишається ряд питань щодо підвищення ефективності збутової діяльності агровиробників Херсонської області.

Аналіз збутової діяльності плодоовочевих підприємств з врахуванням вимог ринку дозволив виявити, що ряд виробників досить неефективно використовують канали реалізації продукції переробним підприємствам, підприємствам громадського харчування та через торгову мережу (магазини, супермаркети). Таким чином, покращення організації збуту плодоовочевої продукції вимагає від підприємств вивчення ринку та пристосування до змін його кон'юнктури. Тому, для вирішення даної